

УДК: 378.091.12:005.336.5

DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2025.32.347815>

Віра Бурназова, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9678-8901>

ФЕНОМЕН ХАРИЗМИ ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ДУХОВНО- КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті досліджується феномен харизми викладача як ключового педагогічного ресурсу, що сприяє формуванню духовно-культурної ідентичності студентів. Показано, що харизма – результат розвитку духовної культури, емоційного інтелекту, емпатії, автентичності та педагогічної рефлексії. Проаналізовано українські та міжнародні дослідження з педагогічної харизми, трансформаційного лідерства та професійної культури викладача. Розглянуто психолого-педагогічні чинники: ціннісно-смыслову орієнтацію, емоційно-комунікативну компетентність, автентичність, етичність взаємодії зі студентами. Підкреслено, що харизматичний викладач формує сприятливе середовище для саморозвитку, творчості та духовного становлення студентів.

Ключові слова: харизма викладача; духовно-культурна ідентичність; студентська молодь; емоційний інтелект; педагогічна взаємодія; духовність; вища освіта.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта в Україні переживає процеси гуманізації, духовного оновлення та переосмислення ролі викладача. Сутність педагогічної діяльності дедалі більше виявляється у формуванні духовно-культурної ідентичності студентів, розвитку їхньої цілісності, етичної відповідальності та творчого потенціалу. Феномен харизми викладача включає емоційно-ціннісний, духовно-мотиваційний і комунікативний потенціал, здатний надихати студентів і створювати атмосферу довіри та саморозвитку. Паралелі з мистецькою харизмою демонструють, що педагогічна харизма формується через професійну майстерність, емоційність, автентичність і етичний вплив,

створюючи сприятливий простір для творчості, самовираження та культурного зростання. Харизматичний викладач стає стратегічним ресурсом гуманістичної освіти, що розвиває духовно зрілу, культурно свідому особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Харизма викладача та митця розглядається як багатовимірне явище, що об'єднує духовно-ціннісні, психологічні, комунікативні та творчо-естетичні аспекти. В освіті вона розуміється як чинник духовного впливу, професійної майстерності, моральної зрілості та педагогічної рефлексії (І. Бех (2018); І. Зязюн (2008), В.Крилова (2022), В.Помогайбо та А.Помогайбо (2021), І.Юник (2022)). У міжнародних дослідженнях її пов'язують із трансформаційним лідерством, гуманістичною педагогікою та емоційним інтелектом (В. Bonner & В. Bass (1990), Avolio (1995), D. Goleman (2020), Freire (1997)). У мистецтві харизма проявляється через сценічну експресію, емоційну виразність і художню присутність (С. Гмиріна (2019), Н. Гусакова, Т. Хвостова (2022), А. Дяченко (2024), Ю. Сунь (2025)). Порівняння педагогічних і мистецьких підходів показує спільні риси, такі як автентичність, емоційність, здатність формувати атмосферу довіри та ціннісно-емоційний вплив, що дозволяє надихати та залучати аудиторію.

Метою статті є комплексне розкриття феномену харизми викладача як педагогічного ресурсу, що формує духовно-культурну ідентичність студентів. Харизма розглядається як педагогічний і мистецький феномен, що проявляється через емоційно-естетичний вплив, сценічну виразність, творчу індивідуальність і комунікативну енергію (С. Гмиріна, Н. Гусакова, А. Дяченко, Ю. Сунь). Завдання статті включають теоретичне обґрунтування феномену крізь призму мистецької харизми та сучасної педагогічної думки; виявлення зв'язку харизми з формуванням духовно-культурної ідентичності студентів; аналіз психолого-педагогічних і мистецьких чинників її прояву (емоційно-комунікативна компетентність, ціннісні орієнтації, сценічна енергія, невербальні засоби виразності); показ практичного значення харизми для розвитку цілісності, творчого потенціалу, моральної свідомості студентів і позитивної академічної культури. Результати дослідження створюють основу для розробки методик розвитку педагогічної харизми й духовно-культурної освіти.

Методи дослідження. У процесі роботи використано комплекс теоретичних методів, серед яких аналіз, синтез і узагальнення сучасних українських і зарубіжних наукових джерел із проблем педагогічної харизми, духовно-ціннісних засад освіти та емоційного інтелекту; порівняльно-зіставний метод для виявлення спільних і відмінних рис педагогічної та мистецької харизми; структурно-функціональний аналіз для визначення ключових компонентів і механізмів прояву харизми викладача; системний підхід для розгляду харизми як інтегрального психолого-педагогічного феномену; інтерпретаційно-аналітичний метод для осмислення концептуальних положень наукових шкіл і формування власних узагальнень.

Виклад основного матеріалу. Термін «харизма» походить від грецького слова *χάρισμα*, що означає «благодать, дар». У класичній соціології та психології харизма традиційно розглядається як особлива властивість особистості, здатна справляти сильний емоційний і моральний вплив на інших (Weber, 1978). У контексті педагогіки цей термін набуває специфічного змісту. Харизма викладача – це здатність надихати студентів, формувати довіру та повагу, стимулювати внутрішню мотивацію до навчання й саморозвитку, а також створювати атмосферу творчого й емоційно насиченого освітнього процесу.

Як зазначає І. Зязюн (2008), педагогічна харизма є комплексним феноменом, що поєднує: духовність і ціннісні орієнтири педагога; високий рівень професійної компетентності; майстерність комунікації та емпатії; здатність до створення «емоційного резонансу» між викладачем і студентами.

Цей феномен не слід сприймати як суто природжений дар або виняткову особистісну властивість. Навпаки, харизма формується у процесі духовно-ціннісного самовдосконалення педагога, систематичного набуття знань, розвитку емоційної інтелігентності та практики рефлексивного аналізу власної педагогічної діяльності. У цьому сенсі харизматичний викладач – це педагог, який здатний поєднати знання, творчий підхід, моральну стійкість і психологічну чутливість, щоб впливати на формування світогляду і творчого потенціалу студентів.

Психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що харизма викладача є одним із ключових чинників успішної педагогічної взаємодії. Вона впливає на:

- мотиваційний аспект навчання, підвищуючи зацікавленість і внутрішню потребу до пізнання;
- емоційний аспект, формуючи позитивну атмосферу, що сприяє зниженню навчальної тривожності;
- соціальний аспект, створюючи умови для колективної взаємодії та розвитку комунікативних навичок студентів;
- творчий аспект, стимулюючи ініціативу та інноваційне мислення.

На практиці педагогічна харизма проявляється через низку конкретних стратегій і методик:

- використання експресивної мови, міміки, інтонаційного різноманіття та демонстрації власного емоційного ставлення до навчального матеріалу;
- включення театралізованих, рольових або ігрових методів, що дозволяють студентам відчувати себе активними учасниками процесу;
- увага до індивідуальних потреб студентів, підтримка та конструктивна критика, що підвищує рівень довіри;
- демонстрація професійної та моральної стійкості, відповідальності та етичної поведінки.

З іншого боку, міждисциплінарний підхід дозволяє розглянути педагогічну харизму в контексті психології емоцій, нейропсихології та мистецької педагогіки. Наприклад, дослідження психологів вказують на те, що харизматичні викладачі здатні активувати емоційні центри студентів, сприяючи формуванню позитивної мотиваційної енергії та високого рівня когнітивної залученості (Goleman, 2020). У мистецькому навчанні ця властивість стає особливо важливою, оскільки вона дозволяє трансформувати переживання, емоційне напруження або страх сцени в конструктивну творчість і сценічну сміливість.

Отже, харизма викладача – це педагогічний феномен, який інтегрує духовність, професіоналізм, емоційну чутливість і творчість, забезпечуючи високий рівень педагогічної ефективності та розвитку особистості студента. Вона є ключовим чинником формування

емоційного інтелекту, креативності та професійної самосвідомості студентів, що особливо важливо у сферах мистецтва, культури та акторської освіти.

Харизма викладача в педагогічній практиці проявляється не лише як особиста властивість, а як цілеспрямований комплекс психолого-педагогічних якостей, що забезпечують ефективність навчальної взаємодії. Вона виявляється у стилі педагогічного лідерства, здатності поєднувати раціональне й емоційне, етичне й креативне, інтелектуальне й духовне. Харизматичний викладач не просто передає знання. Він формує емоційно та смислово насичене середовище, де студенти відчувають підтримку, отримують стимул до саморозвитку і творчої реалізації.

За визначенням І. Беха (2018), педагогічна харизма постає як «внутрішня енергія любові до людини», яка здатна пробуджувати у студентів духовний резонанс, активувати їхні моральні та етичні цінності, а також стимулювати внутрішню мотивацію до навчання і творчості. Цей резонанс формується завдяки здатності викладача до емоційної чутливості, емпатії та усвідомленої взаємодії з аудиторією.

Харизматичний педагог має чітко усвідомлену систему цінностей і смислів, які транслює студентам через власну поведінку, вибір тем, методи навчання та приклади з практики. Ціннісна орієнтація визначає етичний і духовний рівень взаємодії, формує у студентів критичне мислення та моральну самосвідомість, стимулює їх до самовдосконалення (Зязюн, 2008).

Як зазначає D. Goleman (2020), харизматичний педагог має високий рівень емоційного інтелекту, що включає усвідомлення власних емоцій, здатність до їхньої регуляції, емпатію та ефективну міжособистісну комунікацію. Це дозволяє створювати атмосферу психологічної безпеки, у якій студенти можуть відкрито висловлювати думки, ставити запитання та долучатися до обговорень.

Parker J. Palmer (2000) підкреслює, що харизматичний викладач є автентичним, тобто його педагогічні дії, слова і цінності гармонійно поєднані з внутрішнім «Я». Духовна зрілість дозволяє педагогу залишатися стійким у стресових ситуаціях, бути морально відповідальним і надихати студентів своїм прикладом. Автентичність проявляється у щирості, готовності визнавати помилки, повазі до індивідуальності кожного студента та відкритості до діалогу.

С. Сисоєва (2016) вказує, що харизма формується через рефлексивну практику – систематичне осмислення власної педагогічної діяльності, аналіз успіхів і помилок, інтеграцію нового досвіду та саморозвиток. Викладач, що здатний до самоактуалізації, постійно вдосконалює свої професійні й комунікативні навички, адаптує методи навчання під потреби студентів і творчо відповідає на нові освітні виклики.

Харизматичний педагог створює простір, у якому студенти не бояться помилятися, активно проявляють ініціативу та беруть участь у дискусіях. Це середовище підтримує розвиток критичного та креативного мислення, формує відчуття власної значущості та соціальної причетності. Такі умови сприяють розкриттю потенціалу студентів, стимулюють їхню емоційну стійкість, творчу сміливість та здатність до саморегуляції в освітньому процесі (Goleman, 2020).

Дослідження у сфері нейропсихології та педагогічної психології свідчать, що харизма пов'язана із здатністю викладача активувати емоційні та когнітивні центри мозку студентів, створюючи позитивний стрес (eustress), який стимулює навчальну активність. У мистецькій освіті це особливо важливо, оскільки педагогічна харизма допомагає трансформувати страх сцени та невпевненість у енергію творчого самовираження (Бех, 1996).

Отже, психолого-педагогічні чинники прояву харизми формують комплексну систему впливу викладача на студентів, яка поєднує емоційний, інтелектуальний, духовний і творчий виміри. Харизматичний педагог не лише передає знання, а й створює середовище, що стимулює саморозвиток, духовне збагачення та емоційне дозрівання студентів, закладаючи фундамент для формування висококультурної, творчо активної та морально відповідальної особистості.

Харизматичне викладання є ресурсом формування духовно-культурної ідентичності студентів. Духовно-культурна ідентичність – це складний, багатовимірний психолого-педагогічний феномен, що включає усвідомлення особистістю своєї належності до національної та загальнолюдської культури, систему цінностей, етичних норм і духовних ідеалів, а також здатність їх інтегрувати у власну поведінку та професійну діяльність (Бех, 1996). Формування такої ідентичності є важливим аспектом сучасної

вищої освіти, особливо у сфері мистецької, культурологічної та гуманітарної підготовки, де ключову роль відіграє емоційно-смісловий і культуротворчий потенціал викладача.

Харизматичне викладання є потужним ресурсом розвитку духовно-культурної ідентичності студентів, оскільки воно не спирається на директивні чи суто дидактичні методи, а націлене на ціннісне співпереживання, естетичне виховання та етичний діалог. Педагог, який володіє харизмою, здатний створювати середовище емоційного резонансу, де студенти відчують підтримку, прийняття та можливість власної самореалізації. Це середовище стимулює розвиток емоційної чутливості, морального відчуття, художньої та культурної свідомості, а також формує вміння оцінювати власні дії та поведінку з точки зору етичних норм і культурних стандартів.

Згідно з концепцією Parker J. Palmer (2000), харизматичний викладач стає для студентів «свідком духовної автентичності», що проявляється через:

- життя відповідно до власних переконань, демонстрацію послідовності в цінностях і принципах;
- внутрішню гармонію і стабільність, що створює психологічно безпечний простір для розвитку студентів;
- віру в потенціал кожної особистості, що стимулює самооцінку, самопізнання та готовність до творчого експерименту.

В освітньому процесі харизматичне викладання реалізується через конкретні педагогічні практики і методи, серед яких:

- культуротворчі практики, що спрямовані на залучення студентів до мистецьких проєктів, театральних постановок, музичних перформансів, організації культурних заходів та соціальних ініціатив. Це дозволяє студентам пережити культурний досвід на власному емоційному рівні, що сприяє глибинному засвоєнню цінностей;
- естетичне виховання має на меті використання музики, образотворчого мистецтва, театру та кіно як інструментів формування духовного світогляду, розвитку емоційної чутливості та художнього смаку;
- етичний та діалогічний компонент харизматичного викладання передбачає систематичне обговорення моральних дилем,

культурних кодів і професійних стандартів у відкритих дискусіях, кейс-стаді та інтерпретаційних завданнях. Це сприяє формуванню критичного мислення та моральної самосвідомості;

– моделювання ціннісних ситуацій і поведінкових сценаріїв націлені на демонстрацію власного етичного вибору та реакцій у конкретних ситуаціях, що дозволяє студентам відчувати живий приклад інтеграції знань, цінностей і поведінки.

Особливо важливим є культуротворчий вимір педагогічної діяльності, який передбачає не лише передачу знань, а й створення умов для активного культурного та духовного досвіду студентів. Участь у театральних постановках, музичних проєктах, творчих воркшопах, соціальних ініціативах дозволяє студентам пережити цінності на практиці, відчувати себе частиною спільноти, що розділяє певні культурні та духовні ідеали, і сформувати власну внутрішню позицію у світі культури.

Отже, харизматичне викладання є не лише формою передачі знань, а радше інтегрованим ресурсом духовного і культурного розвитку студентів, що формує їхню ідентичність як креативних, морально відповідальних і культурно свідомих особистостей. Воно поєднує педагогічну майстерність, емоційний вплив і культурну експертизу, створюючи систему, в якій студент не лише навчається, а й духовно зростає, усвідомлюючи власне місце у національному та загальнолюдському культурному контексті.

Харизматичність викладача в закладі вищої освіти є результатом цілеспрямованої духовно-професійної еволюції, яка поєднує розвиток цінностей, емоційної компетентності, мистецьких і культурних практик, партнерських відносин зі студентами та рефлексії. Викладач, що системно працює над цими аспектами, здатний створювати середовище, що надихає, мотивує та формує духовно-культурну ідентичність студентів, перетворюючи навчальний процес на живий і творчий досвід.

Висновки. Феномен харизми викладача у закладі вищої освіти є потужним педагогічним ресурсом формування духовно-культурної ідентичності студентської молоді. Харизма педагога визначає не лише його емоційну привабливість або авторитет в колективі, а є комплексним явищем, що поєднує духовну цілісність, етичність, високу професійну компетентність, культуру спілкування

та здатність надихати на саморозвиток і творчість. Харизматичний викладач у сучасному ЗВО є провідником духовних смислів, носієм гуманістичних цінностей і модератором культурного діалогу. Він створює педагогічне середовище, у якому студенти можуть:

- відчувати психологічну безпеку і готовність до експерименту;
- активно включатися у навчальний процес, проявляючи ініціативу та креативність;
- розвивати власну духовно-культурну ідентичність через участь у мистецьких, культурних і соціальних практиках;
- інтегрувати етичні, культурні та професійні цінності у власну поведінку та майбутню професійну діяльність.

Психолого-педагогічні чинники прояву харизми включають ціннісно-сміслову орієнтацію викладача, емоційно-комунікативну компетентність, духовну зрілість, автентичність та здатність до педагогічної рефлексії і самоактуалізації. Саме через поєднання цих чинників викладач формує середовище духовно-культурного самовираження, що стимулює студентів до самопізнання та активного культурного досвіду.

Досвід українських і зарубіжних викладачів показує, що харизма педагогів проявляється у вмінні поєднувати культурно-естетичний, етичний і психологічний вплив, що забезпечує глибоку інтеграцію знань і цінностей у свідомість студентів. Викладачі, що володіють харизмою, створюють живе навчальне середовище, здатне трансформувати освітній процес в емоційно-ціннісний і культурно-насичений досвід.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері пов'язані з розробкою системних методик розвитку педагогічної харизми; вивченням впливу харизми викладача на психологічний комфорт, мотивацію і ефективність освітньої взаємодії студентів; дослідженням міжкультурних і міждисциплінарних аспектів формування духовно-культурної ідентичності через харизматичне викладання; оцінюванням ефективності мистецьких, культурних та емоційно-рефлексивних практик у розвитку педагогічної харизми.

Таким чином, харизматичний викладач є ключовим агентом освітньої трансформації, здатним формувати у студентів не лише професійні компетентності, а й глибоке культурне, етичне та духовне самосприйняття, що відповідає сучасним вимогам гуманістичної та креативної вищої освіти.

Список використаної літератури

- Бех, І. Д. (2018). *Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія*. Київ-Чернівці: Букрек. Взято з <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/Beh.pdf>
- Бех, І. Д., Павелків, Р. В. (1996). Ціннісна система як критерій особистісного виміру. В кн. *Українська психологія: сучасний потенціал: матеріали Четвертих Костюківських читань* (Т. 1, с. 68-76). Київ.
- Гмиріна, С. В. (2019). Розвиток харизматичних якостей соліста-вокаліста у процесі фахової підготовки. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*, 3, 110-115. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-766X.2018.3.110115>
- Гусакова, Н. М., Хвостова, Т. В. (2022). Формування творчої особистості Богдана Ступки як майстра українського театру. *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 201-206.
- Дяченко, А. О. (2024). Акторська харизма Богдана Ступки. В кн. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір: матеріали VIII Всеукр. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та магістрантів* (с. 246-247). Київ: НАКККіМ.
- Зязюн, І. А. (2008). *Філософія педагогічної дії: монографія*. Черкаси: УНУ імені Б. Хмельницького.
- Крилова, В. О. (2022). Харизма людини як духовно-душевна та тілесна цілісність: метаантропологічний аналіз. *Культурологічний альманах*, 3, 131-136. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.18>
- Помогайбо, В., Помогайбо, А. (2021). Харизма вчителя: природа чи виховання? *Естетика і етика педагогічної дії*, 23, 43-53. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2021.23.238230>
- Сисоєва, С. О., Соколова, І. В. (2016). *Теорія і практика вищої освіти: навчальний посібник*. Київ; Маріуполь. Взято з https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711948/1/Sysoieva_Socolova_2016_pos..pdf
- Сунь, Ю. (2025). Артистична харизма в аспекті типології музично-виконавської особистості. In М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря (Ред.), *Актуальні питання гуманітарних наук* (Вип. 89, т. 2, с. 228-234). Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-33>
- Юник, І. Д. (2022). *Бренд науково-педагогічного працівника вишу: монографія*. Київ; Кам'янець-Подільський: Аксіома.
- Avolio, B. J., & Bass, B. M. (1995). Individual consideration viewed at multiple levels of analysis: A multi-level framework for examining the diffusion of transformational leadership. *The Leadership Quarterly*, 6, 199-218. DOI: [https://doi.org/10.1016/1048-9843\(95\)90035-7](https://doi.org/10.1016/1048-9843(95)90035-7)
- Bonner, B. J., & Bass, B. M. (1990). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. *Organizational Dynamics*, 18 (3), 19-31.
- Freire, P. (1997). *Pedagogy of the Heart*. New York: Continuum. Retrieved from <https://www.arvindguptatoys.com/arvindgupta/pedagogy-heart.pdf>
- Goleman, D. (2020). *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ*. London: Bloomsbury. Retrieved from <https://donainfo.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/09/emotional-intelligence-daniel-goleman.pdf>
- Palmer, P. J., & Neuenschwander, D. E. (2000). The courage to teach: Exploring the inner landscape of a teacher's life. *American Journal of Physics*, 68 (1), 93-95. DOI: <https://doi.org/10.1119/1.19401>
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470755679.ch3>

Vira Burnazova

THE PHENOMENON OF LECTURER CHARISMA IN THE PROCESS OF FORMING THE SPIRITUAL AND CULTURAL IDENTITY OF STUDENTS

The article examines the phenomenon of the lecturer's charisma as a key pedagogical resource that shapes students' spiritual and cultural identity in higher education institutions. The study provides a comprehensive analysis of contemporary Ukrainian and international research devoted to the phenomenon of pedagogical charisma, the value-based foundations of education, emotional intelligence, transformational leadership, and the professional culture of the lecturer. The analysis highlights key approaches to defining charisma as the teacher's integral quality, which is associated with moral and spiritual stance, personal authenticity, emotional expressiveness, leadership potential, the ability to inspire and support students, and to create an atmosphere of trust, co-creation, and deep understanding. Special attention is paid to how pedagogical charisma contributes to the development of students' spiritual and cultural identity, stimulates their self-development, creativity, and capacity for reflection and self-formation.

The article identifies psychological and pedagogical factors of charisma manifestation. They are the following: value-semantic orientation, emotional and communicative competence, capacity for pedagogical reflection, authenticity, and ethical focus in interaction with students. Particular attention is given to the mechanisms of the pedagogical influence of a charismatic teacher who, through value-based empathy, aesthetic education, dialogue, and partnership, creates a favorable environment for students' spiritual and cultural development.

The conclusions emphasize that the lecturer's charismatic potential is a strategic resource of modern higher education, ensuring the formation of a holistic, spiritually rich personality of the student, capable of self-development, creativity, and active social engagement in the context of globalization and civilizational transformations.

Keywords: *lecturer's charisma; spiritual and cultural identity; student youth; emotional intelligence; pedagogical interaction; spirituality; higher education.*

References

- Avolio, B. J., & Bass, B. M. (1995). Individual consideration viewed at multiple levels of analysis: A multi-level framework for examining the diffusion of transformational leadership. *The Leadership Quarterly*, 6, 199-218. DOI: [https://doi.org/10.1016/1048-9843\(95\)90035-7](https://doi.org/10.1016/1048-9843(95)90035-7)
- Bekh, I. D. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei [Personality on the path to spiritual values]: monohrafiia*. Kyiv; Chernivtsi: Bukrek. Retrieved from <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/Beh.pdf> [in Ukrainian].
- Bekh, I. D., & Pavelkiv, R. V. (1996). Tsinnisna systema yak kryterii osobystisnoho vymiru [The value system as a criterion of personal dimension]. In *Ukrainska psykholohiia: suchasnyi potentsial [Ukrainian psychology: modern potential]: materialy Chetvertykh Kostiukivskykh chytan* (Vol. 1, pp. 68-76). Kyiv [in Ukrainian].
- Bonner, B. J., & Bass, B. M. (1990). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. *Organizational Dynamics*, 18 (3), 19-31.
- Diachenko, A. O. (2024). Aktorska kharyzma Bohdana Stupky [Bogdan Stupka's actor charisma]. In *Kultura i mystetstvo: suchasnyi naukovyi vymir [Culture and art: modern scientific dimension]: materialy VIII Vseukr. nauk. konf. molodykh vchenykh, aspirantiv ta mahistrantiv* (pp. 246-247). Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].

- Freire, P. (1997). *Pedagogy of the Heart*. New York: Continuum. Retrieved from <https://www.arvindguptatoys.com/arvindgupta/pedagogy-heart.pdf>
- Goleman, D. (2020). *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ*. London: Bloomsbury. Retrieved from <https://donainfo.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/09/emotional-intelligence-daniel-goleman.pdf>
- Hmyryna, S. V. (2019). Rozvytok kharyzmatychnykh yakosteï solista-vokalista u protsesi fakhovoi pidhotovky [Development of charismatic qualities of a solo vocalist in the process of professional training]. *Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi [Music art in the educological discourse]*, 3, 110-115. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-766X.2018.3.110115> [in Ukrainian].
- Husakova, N. M., & Khvostova, T. V. (2022). Formuvannia tvorchoï osobystosti Bohdana Stupky yak maistra ukrainskoho teatru [Formation of Bohdan Stupka's creative personality as a master of Ukrainian theatre]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv [Bulletin of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts]*, 1, 201-206 [in Ukrainian].
- Krylova, V. O. (2022). Kharyzma liudyny yak dukhovno-dushevna ta tilesna tsilisnist: metaantropolohichniy analiz [Human charisma as spiritual-soul and bodily integrity: a metaanthropological analysis]. *Kulturolohichniy almanakh [Culturological almanac]*, 3, 131-136. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.18> [in Ukrainian].
- Palmer, P. J., & Neuenschwander, D. E. (2000). The courage to teach: Exploring the inner landscape of a teachers life. *American Journal of Physics*, 68 (1), 93-95. DOI: <https://doi.org/10.1119/1.19401>
- Pomohaibo, V., & Pomohaibo, A. (2021). Kharyzma vchytelia: pryroda chy vykhovannia? [Teacher's charisma: nature or upbringing?]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]*, 23, 43-53. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2021.23.238230> [in Ukrainian].
- Sun, Yu. (2025). Artystychna kharyzma v aspekti typolohii muzychno-vykonavskoi osobystosti [Artistic charisma in the typology of musical-performing personality]. In M. Pantiuk, A. Dushnyi, V. Ilnytskyi, & I. Zymomria (Eds.), *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Topical issues of the humanities]* (Vol. 89, pt. 2, pp. 228-234). Drohobych: Helvetyka. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-33> [in Ukrainian].
- Sysoieva, S. O., & Sokolova, I. V. (2016). *Teoriia i praktyka vyshchoi osvity [Theory and practice of higher education]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv; Mariupol. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711948/1/Sysoieva_Socolova_2016_pos..pdf [in Ukrainian].
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470755679.ch3>
- Yunyk, I. D. (2022). *Brend naukovo-pedahohichnoho pratsivnyka vyshu [Brand of a higher-education academic]: monohrafiia*. Kyiv; Kamianets-Podilskyi: Aksioma [in Ukrainian].
- Ziazium, I. A. (2008). *Filosofiiia pedahohichnoi dii [Philosophy of pedagogical action]: monohrafiia*. Cherkasy: Bohdan Khmelnytsky National University [in Ukrainian].

Одержано 15.09.2025 р. Рекомендовано до друку 05.11.2025 р. Оприлюднено 25.12.2025 р.
